

tezkire

Vadi yayınları: Derleme Dizisi 9-10
Güz 1994-Bahar 1996

tezkire

Sayı: 9-10

© Vadi Yayınları

1. Baskı: Nisan, 1996

Dizgi
ESAM

Baskı: Feryal Matbaası

Tel: 0 312 - 229 36 96

ISBN
975-7726-26-5

Yazışma Adresi

VADI YAYINLARI

Meşrutiyet Cad Bayındır II, 60/5

Kızılay - ANKARA

Tel: (312) 435 64 89 Fax: 425 63 45

Konya İrtibat Bürosu: Çizgi Kitabevi,
Kitapçılar Çarşısı, Zafer Konya, Tel : 353 10 22

Abone olmak isteyenlerin 1.000.000 lira-
lık tutarı Ercan Şen'in 104260 numaralı
Posta Çeki Hesabına yatırarak posta çeki
dekontunu Vadi Yayınları'nın yazışma adre-
sine göndermesi gerekmektedir. Dekontla
birlikte lütfen, adınızı, açık adresinizi, posta
kodunuzu ve hangi sayıdan itibaren abone
olmak istediğinizi belirtiniz

Yayın Kurulu

Yasin Aktay
Mehmet Bodur
Ömer Çelik
Anzavur Demirpolat
Şefik Deniz
Deniz Gürsel
Murat Güzel
Mehmet Hakan
Ercan Hamzaoğlu
Süleyman Sahra
M. Mahfuz Söylemez
Muharrem Toros
Müfit Yüksel

Redaksiyon Kurulu

Murat Güzel
Mehmet Özcan
Mustafa Ünal
Mezher Yüksel

Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. Gönderilen yazılar iade edilmez. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar Yayın kurulu tarafından incelenir ve gönderildiğinden en geç iki ay içerisinde yayınlanıp yayınlanmayacağı belirtilir. Bu işlemin hızlandırılması için yazıların iki nüsha olarak gönderilmesi; mümkünse Macintosh veya IBM uyumluların Microsoft programlarında kaydedilmiş disketler içerisinde gönderilmeleri uygun olur. Yazılarda Herhangi bir akademik teamülde kabul edilmiş referans sistemine uyulmasına dikkat edilmelidir. Yayınlanan yazılara şimdilik telif ödenmemektedir.

KUR'AN'IN NASÂRÂ TERİMİNE ETİMOLOJİK VE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

Şinasi GÜNDÜZ*

nasârâ terimi Kur'an'da çeşitli surelerde belirli bir dîni topluluğa isim olarak defalarca kullanılmaktadır. Bu terim cem'i teksir sığasında olan bir isim olup "Nasrânîler" anlamına gelmektedir. Terimin tekil formu Kur'an'da bir yerde *nasrâniyyen* olarak geçmektedir.¹

Kur'an-ı Kerim'de *nasârâ* teriminin Hıristiyanlar için kullanılan genel bir isim olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Genellikle Batılılar bu terimle Doğu kiliseleri mensuplarının kastedildiğini ve Yunan ve diğer Batı Hıristiyanlarının ise sonraki dönemlerde *rûm* terimiyle isimlendirildiğini iddia ederler.² Bu çalışmada Kur'an'daki *nasârâ*'nın özellikleri v.b. konulara girmeyeceğiz. Ancak, Kur'an'da yer alan ve Hıristiyanlar için bir isim olarak kullanılan bu terimin etimonolojik tahlili ve tarihsel açıdan değerlendirilmesi üzerinde duracağız.

İslam alimleri *nasârâ* teriminin menşei konusunda iki farklı yaklaşım sergilerler. Bir grup İslam alimi bu terimin Arapçadaki *nasara-yaşuru* fiil kökü ile ilişkili olabileceği düşüncesinden hareketle, Hıristiyanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışmadan dolayı onların bu isimle adlandırıldıklarını ileri sürerler. Buna göre *nasârâ* "yardım edenler" veya "yardımlaşanlar" anlamındadır.³ Bu İslam alimleri Âli İmran: 52 ve Saff: 14'de geçen *men ensârî ilallah?*

*Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

1. Bkn. 3/67.

2. Bkn. Tritton, A.S., J.H. Kramers, "Nasara", *İslam Ansiklopedisi*, c.9, s.77.

qâle'lhavâriyyûne nahnu ensârullah [(İsa:) "Allah yolunda yardımcıların kimlerdir?" Havariler: Bizler Allah'ın yardımcılarıyız", dediler] ifadesini de görüşlerine delil olarak zikrederler. Bu alimlere göre bu ayetlerde Hz. İsa'ya uyan Havarilerin *ensâr* (yardımcılar) terimiyle vasıflandırılmış olmaları da kendi teorilerini desteklemektedir. İbn Abbas, Katâde ve İbn Cureyc gibi bir diğer grup İslam alimi ise daha gerçekçi bir yorumla Kur'an'daki *nasârâ* teriminin Filistin bölgesinde bulunan ve Hz. İsa ile yakından ilgili olan Nâzıra (Nazarath) kasabasına nisbeten türetilmiş bir isim olduğu fikrini savunurlar.⁴

Bazı Batılı bilim adamları ise Arapça *nasârâ* terimiyle Süryancadaki *nasrâyâ* ve *nasranâya* terimleri arasındaki benzerliğe dikkat çekerler ve bu terimin Süryancadan alıntı olduğunu savunurlar.⁵ Süryancada *nasranâyâ* (Arapçadaki *nasrâniyye* ile karşılaştırınız) Hıristiyanlığı ifade etmektedir.⁶

Kur'an'da Hıristiyanlar için *nasârâ* teriminin kullanılışı, bu terimin Kur'an'ın nazil olduğu dönemin Arap toplumunca Hıristiyanlara bir isim olarak kullanıldığını göstermektedir. Çeşitli dîni gruplardan bahsederken Kur'an Arapların onlar için kullandıkları isimleri kullanır (örneğin Zerdüştiler için *mecûs*, Mandenler için *sâbi'ûn* ve Yahudiler için *yahûd* (veya *hâdû*) isimlerinin kullanıldığı gibi). Zaten Kur'an'ın nüzul dönemi Arap toplumu, kendilerinin alışkın olmadıkları veya yabancı oldukları bir terimin Kur'an'da kullanılması durumunda, hemen 'o da nedir' ve benzeri sorularla buna tepkilerini dile getirirlerdi. Nitekim *rahmân* teriminin kullanılışında böyle bir tepki söz konusu olmuştur.⁷ Ancak *nasârâ* teriminin kullanılışında Araplar böyle bir tepki göstermemişlerdir. Bu da terimin Kur'an öncesi dönem Araplarınca da kullanılıyor olduğuna bir delildir. O halde

3. Taberî, *câmi el-beyân an te'vîl ây el-qur'ân*, Mısır (1954), c.1, s.317; İbn Kesîr, *tefsîr el-qur'ân el-azîm*, Beyrut (1984), c.1, s.103.

4. Taberî, age., c.1, s.317; İbn Kesîr, age., c.1, s.103, nasârâ için ayrıca bkn. İbn Manzûr, *lisân el-arab*, Beyrut (t.y.), c.3, ss.647-48. Nitekim nasârâ isminin Nâsıra kasabasıyla ilişkili olabileceği ihtimali önceden yapılan bir çalışmada tarafımızca da vurgulanmıştı. Krş. Gündüz, Ş., "Kur'an'daki Sâbiilerin Kimliği Üzerine bir Tahlil ve Değerlendirme", *Türkiye İ. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Samsun (1992), s.47.

5. Bkn. Tritton, A.S., J.H. Kramers, age., s.77.

6. Brockelmann, C., *Syriac Dictionary*, 2nd ed., s.212; Drower, E.S., R. Macuch, A *Mandaic Dictionary*, Oxford (1963), s.285.

7. Bkn. *Furkan*, 55-60.

Kur'an'da yer alan *nasara-yansuru* fiil köküyle ilişkili olan bazı ifadelerden (*ensar* gibi) yola çıkarak terime Arapçadan kaynaklanan bir etimolojik açıklama getirmeye çalışmak yanlıştır. Zira Arapçadan başka bir terim, *nasrâyâ* ve bundan türetilen *nasranâyâ* formlarıyla Hıristiyanlığı ve Hıristiyanları ifade eden bir isim olarak Süryanca metinlerde de yer almaktadır.

nasârâ teriminin, Kur'an'da diğer dînî topluluklar için kullanılan çeşitli isimlerde olduğu gibi, ifade ettiği dînî grupla, yani Hıristiyanlıkla ve Hıristiyanlığın oluşum ve ilk dönem tarihiyle yakından ilgili olduğu açıktır. O halde *nasârâ* teriminin menşei konusunda bir şeyler söyleyebilmek için öncelikle Hz. İsa'nın hareketi ve Hıristiyanlığın oluşumuyla yakından ilgili olan Filistin-Ürdün ve Kuzey Arabistan bölgesinde bu isimle irtibatlı olabilecek hususların (mezhepler, ekoller ve kişilerin) ele alınıp incelenmesi zaruridir.

Milattan önceki yıllardan itibaren bahsettiğimiz bu bölgede *nasârâ* ismiyle ilişkili olabilecek birtakım hareketlerin ve kişilerin varlığıyla karşılaşırız. Hz. İsa öncesi dönemde gerek Filistin-Ürdün bölgesinde gerekse civar bölgelerde farklı görüş ve düşünceleri savunan çeşitli Yahudi ekolleri mevcuttu. Yahudilikteki bu ekoller başlıca iki ana grupta toplanıyordu. Bunlardan birinci grup Kudüs merkezli ortodoks Yahudi geleneğini sürdüren çeşitli fırkaları ihtiva etmekteydi. Aralarındaki bazı farklılıklarla birlikte bu gurubu oluşturan fırkalar merkezî Yahudilik anlayışını temsil etmekteydiler. Tebası durumunda olan Yahudileri Hemen kültürü içerisinde asimile etmek isteyen, bu nedenle Kudüs tapınağını bir Zeus mabedine çeviren ve Yahudilere karşı sıkı tâkibat uygulayan IV. Antiochus Epiphanes'e (MÖ. 175-164) karşı yapılan Makkabî devrimi sonrası teşekkül eden iki Yahudi ekolü, Saddusiler ve Farisiler, merkezî Yahudilik anlayışı içerisinde yer alan iki ana fırkaydı.⁸

Resmî Yahudilik anlayışını temsil eden ortodoks Yahudiliğe karşı çıkan ve bu nedenle gerek Filistin-Ürdün bölgesinde gerekse diğer yerlerde ayrı cemaatlar halinde kendi yapılarını oluşturan irili ufaklı

8. Bkn. Bright, J., *A History of Israel*, 2nd ed., SCM Press Ltd. London (1972), ss. 463vd.; Fohrer, G., *History of Israelite Religion*, tr. D.E. Green, London (1981), s.369; Baron, S.W., *A Social and Political History of the Jews*, Philadelphia (1952), c.2, ss. 35-38.

çeşitli gruplar ise İsa öncesi dönemdeki ikinci ana gurubu oluşturuyordu. Merkezî Yahudiliğin dışında olan bu fırkalar yapıları itibarıyla iki farklı görünüm arz ediyordu. Bunlardan birincisi heretik Yahudi mezhep ve ekolleridir. Filistin-Ürdün bölgesi coğrafi olarak tarih boyunca pek çok kültürün birleştiği ve kaynaştığı bir bölgedir. Tarihin çeşitli dönemlerinde yörenin kendi halkları dışında Yunanlılar, Romalılar, İranlılar, Mısırlılar ve Babil ve Asurlular gibi çeşitli yabancı unsurların bölge üzerinde hakimiyeti söz konusu olmuştur. Bu durum bölgedeki Yahudi kültürü üzerinde zaman zaman hayli etkili olmuş, çeşitli yabancı kültürel unsurların Yahudi inanç ve ibadetleri arasına girmesine ve zamanla bütün yabancı baskı ve şiddete rağmen kültürel değerlerinden taviz vermeye yanaşmayan ortodoks Yahudi anlayışının dışında bazı ekollerin gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca Yahudiler çeşitli dönemlerde bazı sürgün ve göç olaylarını da yaşamışlardır. Çeşitli yabancı istilalar karşısında bazen kendiliklerinden bazen de hakim yabancı güçlerin zorlamasıyla uzak ve yakın çeşitli ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle çok erken dönemlerden itibaren Yahudilerin bir kısmı başta Suriye ve Babilonya olmak üzere, Mısır, Anadolu'nun çeşitli bölgeleri, Yunanistan ve Roma'ya göç etmiş ve bilahare bu bölgelerden diğer yerleşim merkezlerine dağılmışlardır. Bu diaspora Yahudilerden bazıları yeni vatanlarında zamanla bir dîni senkretizm (syncretism) tecrübesi yaşadılar. Samaritanlarda olduğu gibi kendi kültürel unsurlarıyla, kendi inanç ve düşünce sistemleriyle yerel unsurları kaynaştırdılar. Öyle ki bunlar zamanla kendi tanrılarının (Yahve) içinde yaşadıkları toplumların panteonlarının başında yer alan yerel tanrılarla az veya çok özdeş olduğuna inanarak, o tanrı kütlerine de kendi inanç sistemleri içerisinde yer vermeye başladılar. Bunların düşüncesine göre "yüce varlığın Jüpiter, Zeus, Adonai, Sabaoth, Ammoun veya Pappaeus olarak adlandırılması" ve öylece ibadet edilmesi önemli değildi.⁹ Böylelikle gerek diaspora Yahudileri arasında gerekse Filistin-Ürdün bölgesinde yabancı kültürlerden etkilenen Yahudiler arasında tarihsel süreç içerisinde ortodoks Yahudi inancına aykırı birtakım heretik ekoller oluştu. Bunlardan bazıları, örneğin Yahudilikle Suriye ve Mezopotamya

9. Baron, S.W., age., c.2, ss.23vd.

kültürünü kaynaştırarak yeni bir yapı oluşturan Samaritanlar günümüze kadar gelmişlerdir.¹⁰

Merkezî Yahudilik anlayışının dışında olan ikinci grup ise heterodoks Yahudi mezheplerini içerir. bunlar Filistin-Ürdün bölgesinde ortodoks Yahudiliğe (resmî Yahudiliğe) karşı ortaya çıkan ekollerdir. Çeşitli vaftizci hareketler (Hemerobaptists) ve bulunuşuyla dünya çapında geniş yankılar uyandıran Qumran metinlerinin sahibi Essenîler bu grup içerisinde yer alan ekollerden bazılarıdır. Heretik Yahudi fırkaları gibi heterodoks Yahudi ekolleri de merkezî Yahudilik anlayışına karşı ortaya çıkmıştı; ancak bunların heretik Yahudi gruplarından önemli farkları vardı. Herşeyden önce bunlar merkezî Yahudilerden çok daha ortodoks, çok daha tutucu ve muhafazakardırlar. Az sonra heterodoks Yahudi ekollerinden birisi olan Nasuralarda göreceğimiz gibi, bu ekoller resmî Yahudiliği çok tavizkar ve esnek buluyorlardı ve bu nedenle genellikle merkezî Yahudi cemaatının dışında kendi cemaatlarını oluşturmuşlardı. Bunlar hukuku kendilerine göre yorumluyorlardı. Kendilerine göre dînî takvimleri vardı ve kendi aralarında dînî inanç ve ibadetlere bağlılık konusunda sıkı bir disiplin uyguluyorlardı.¹¹ Ayrıca heterodoks Yahudiler kendi inanç ve ibadet sistemlerinde, heretik Yahudilerin aksine dînî senkretizme de fazla yer vermiyorlardı. Yani yabancı kültürel unsurlara da şiddetle karşı çıkıyorlardı.

Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla Hz. İsa öncesi dönemde Filistin-Ürdün bölgesinde Nasuraizm (Nasoraeanism) adında bir heterodoks Yahudi ekolü mevcuttu. Nasuraizm ile ilgili en geniş bilgi 4. yüzyıl Kilise babalarından Epiphanius'un *Panarion*'unda mevcuttur. Epiphanius eserinde Nasuraizmin Hz. İsa öncesi dönemden itibaren mevcut olan bir Yahudi ekolü olduğunu vurgular ve onların özelliklerinden genişçe bahsederek Nasuarizmi tenkit etmeye çalışır. Epiphanius'un verdiği bilgilere göre Nasuralar (*nasoraiou*) şu özelliklere sahiptiler:

1. Nasuralar ulus olarak Yahudiydiler. Bunlar özellikle Gilead, Başan ve Transjordan bölgelerinde yaşıyorlardı.

2. İnançları ve ibadetleri itibarıyla Yahudi öğretilerine bağlıydı-

10. Bkn. aynı eser, c.2, ss.26-35.

lar. Sünnet olmak, cumartesi yasağına riayet etmek (sabbath) ve kutsal gün ve festivalleri kutlamak konusunda bazı hususlara karşı çıkıyorlardı.

3. Kitabı-ı Mukkaddesde yer alan peygamberleri kabul ediyorlardı.

4. Önemli özelliklerinden birisi olarak onlar, Musa'nın birtakım ilâhî emirler aldığını kabul ediyor; fakat bunun merkezî Yahudilerin iddia ettikleri (onların elinde bulunan) Pentateuch olmadığını söylüyorlardı.

5. Bir diğer önemli özellikleri olarak onlar, merkezî Yahudilerin ellerinde bulunan kitapların gerçek kutsal kitaplar olmadığını, uydurma olduğunu iddia ediyorlardı.

6. Son olarak Epiphanius'un ifadelerine göre bunlar kurban takdim etmiyorlar ve et yemiyorlardı.¹²

Epiphanius Nasuraların Osseanlar, Hemerobaptistler, Herodianlar ve diğer Yahudi mezhepleri gibi MS 1. yüzyılda Kudüs'ün Roma İmparatoru Titus tarafından işgali sonrası yavaş yavaş kaybolduklarını ifade eder.¹³ Fakat yine de MS 4. yüzyılda çok nadir de olsa Yukarı Thebaid bölgesinde bir kaç Nasuranın yaşadığını ilave eder.¹⁴

Görüldüğü gibi Hz. İsa öncesi dönemden itibaren var olan Nasuralar genel yapı itibarıyla Yahudi toplumunun üyeleri olan, ancak resmî Yahudiliğe karşı çıkan bir gruptur. Bunlar merkezî Yahudiliğin kabul ettiği Pentateuch ve diğer kitapları, asıllarından saptırılarak uydurulmuş oldukları iddiasıyla kabul etmiyorlardı ve Musa'nın gerçek şeriatına kendilerinin tabi olduklarını savunuyorlardı.

Nasuralara isim olarak verilen *nasura* (Νασουραίοι) teriminin kökünü oluşturan *nsr*. Arâmî diller gurubundan İbrancada "korumak", "muhafaza etmek" ve "gözlemek" anlamlarına gelir.¹⁵ Terimin Arâmî dillerden bir diğeri olan Akadcadaki karşılığı olan *nasâru* da "korumak" ve "gözlemek" anlamlarına gelmektedir. Nitekim Akadca metin-

11. Bkn. Bright, J., age., ss.465-66.

12. Bkn. Epiphanius, *The Panarion of Epiphanius of Salamis; Book I (Sects, 1-46)*, tr. F. Williams, Leiden (1987), ss.42-43.

13. Aynı eser, ss.47-48.

14. Aynı eser, s.50.

15. Bkn. Osburn, W., *A Hebrew and English Lexicon*, Zanderman Publ. House, Michigan (originally publ. in London 1844), s.172.

lerde sıkça geçen *nâsır piristi* tabiri "sırların muhafızı, koruyucusu" anlamındadır.¹⁶ İbrancadaki *nsr*'nin Aramca karşılığı ise aynı anlama gelen *ntr*'dir. Doğu Arâmî dillerden bir diğeri olan Mandencede (Sâbiîlerin dili) "kutsal öğretileri koruyan, muhfaza eden ve gözteleyen" anlamına gelen *natra* rahipliğe giriş töreninde Ganzibra (baş rahip) ve diğer rahiplerden kutsal öğretiyi dinleyen rahip adayına verilen isimlerden birisidir.¹⁷ Son olarak Arâmî diller gurubunun bir başka üyesi olan Arapçada ise bu köke tekabül eden terim *nazara*'dır.¹⁸

Böylelikle Nasura teriminin kök anlamından çıkarsak, terim "kutsal emir ve öğretileri koruyup gözetenler, muhafaza edenler" anlamına gelir. Nasuraların yukarıda maddeler halinde sıraladığımız özelliklerini de göz önüne aldığımızda, Filistin-Ürdün bölgesindeki Yahudiler arasında dîmî hukuka (emir ve yasaklamalara) sıkı sıkıya bağlanan, Kudüs'de temsil edilen resmî din anlayışına bozulmuş olduğu gerekçesiyle karşı çıkan ve Musa'nın gerçek öğretilerinin kendileri tarafından korunmakta olduğunu iddia edenleri, bütün bu özellikleri nedeniyle Nasuralar olarak isimlendirilmiş olduklarını anlarız.

Hristiyanlık öncesi Yahudi geleneği içerisinde Nasura terimiyle ilişkili olabilecek bir başka terim ise *nâzirî* terimidir. Bu terim sürgün öncesi dönemlerden itibaren Yahudi cemaatı arasında bazı şahıslar için kullanılan bir isimdi. *Nâzirî* teriminin fiil kökünü oluşturan *nzr* İbrancada "ayrılmak, adamak veya kendisini vakfetmek" anlamlarına gelir.¹⁹ Terim ıstılâhî anlamda "kendisini Tanrıya adayan" anlamına gelmektedir. *Nâzirî*ler içinde yaşadıkları toplumdan yaşayış olarak ayrılmakta ve kendilerine has bir yaşam tarzı sürmekteydiler. Bunlar mutlak anlamda asketik değillerdi. Ancak hukuka sıkı sıkıya sarılmaları, her türlü (hafif veya sert) içkiden uzak durmaları, dîmî kirlenme endişesiyle ölüye dokunmamaları ve kendilerinin içinde yaşadıkları toplumdan ayrı olduklarının nişânesi olarak saçlarını kestirmemeleri en belirgin özellikleriydi.²⁰ Kitabı Mukaddes'deki çeşitli

16. Bkn. Zimmern, H., "Nazoräer", *ZOMG*, 74, 1920, s.433.

17. Bkn. Segelberg, E., "Träsa d-täga d-Sisläm rabbâ", in *Studia Mandaica*, ed. R. Macuch, Band I, Berlin, New York (1976), ss.176-78.

18. Bkn. Ibn Manzûr, age., c.3, ss.664vd.

19. Osburn, W., age., s.163.

ifadelerden anlaşıldığına göre hayatının yalnızca belirli bir bölümünde *nâzırî* olarak yaşayan olduğu gibi bu hayat tarzını ömür boyu sürdürenler de (mesela Samson ve Samuel gibi) vardı.²¹

Sürgün sonrası dönemde toplumdaki karamsarlığın artmasıyla birlikte Nâzırîlerin sayısı da arttı. Hz. İsa'nın çağdaşı olan Hz. Yahya'nın da doğumundan itibaren bir Nâzırî olduğu ve bu nedenle her türlü içkiden uzak durduğu Kitabı Mukaddes'de ifade edilmektedir.²²

Hz. İsa öncesi heterodoks Yahudi mezhebi Nasuralarla, bir çeşit uzlet hayatı yaşayan Nâzırîler arasında bir irtibat olabilir mi? Bu soruya Kilise Babalarının cevabı olumsuz olmuştur. Örneğin Epiphanius eserinde Nâzırîleri açıkça Nasuralardan ayırır.²³ Modern Batılı bilim adamları ise böyle bir ihtimal üzerinde durmamışlardır. Ancak Hz. Yahya (John the Baptist) ile ilgili oldukça geniş bilgiler ihtiva eden kaynak durumunda olan Sâbiî literatürü Hz. İsa öncesi Nasuralarla Nâzırîler arasında bir ilişki olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır. Sâbiîlik (Mandeizm) Hristiyanlık öncesi Filistin-Ürdün bölgesinde Yahudi geleneği içerisinde ortaya çıkan ve MS. 1. yüzyılda Doğuya göç etmek zorunda kalan bir gruptur.²⁴ Sâbiîliğin Yahudilikle çok sıkı bir ilişkisi vardır. Sâbiî kutsal metinlerinde her ne kadar Yahudilere ve Yahudiliğe karşı pek çok aleyhte ifade yer alsa da Sâbiî dînî sistemi üzerinde Yahudiliğin çok açık ve belirgin bir etkisi vardır. Sâbiîlerin bir zamanlar Yahudi Tanrısı Adona'ya ibadet ettikleri şeklinde bazı Sâbiî kutsal kitaplarında yer alan ifadeler de Sâbiîlerin bir zamanlar Yahudi inanç ve öğretilerine bağlı olduklarına delil teşkil eder.²⁵ Sâbiîler kendilerini Mandenler isminin yanısıra Nasuralar (*nasurai*) olarak da adlandıırırlar. Sâbiî literatürü incelendiğinde Nasurai isminin *bhiri zidga* (seçkin doğrular) sıfatı gibi, Sâbiîlerin ken-

20. Eski Ahitte Nâzırîlerle ilgili hukuk *Nu* 6: 1-21'de yer alır. Ayrıca bkn. Davis, J.D., H.S. Gehman, *The Westminster Dictionary of the Bible*, The Westminster Press (1944), s.421.

21. Bkn. *Judg* 13: 4-5; 16; 17; *I Sam* 1; 11, 28. Ayrıca krş. *Ex* 20:25; *Nu* 19:2; *Deut* 15: 19.

22. *Luke* 1:15. Ayrıca bkn. Epiphanius, age., s.116.

23. Epiphanius, age., s.116.

24. Sâbiîlerin menşei ve ilk dönem tarihleri için bkn. Gündüz, Ş., *The Knowledge of Life: The origins and early History of the Mandaeans and Their Relation to the Sabians of the Qur'an and to the Harranians*, Oxford University Press (1994).

25. Bkn. *Haran Gawaita*, ed. and tr. E.S. Drower, Vatican City (1953), s.3.

dilerini ifade etmek için kullandıkları en eski bir isim olduğu ve dolayısıyla Manden isminden önce olduğu anlaşılır.²⁶ Sâbiî dînî literatüründe Nasurai ismi Sâbiîlerce özellikle ataları için kullanılmaktadır. Örneğin Sâbiîlerin erken dönem tarihlerinden bahseden metinlerde Sâbiîler hep Nasurai adıyla anılır.

"ve altmışbin Nasura Yedi'nin İşaretini terketti ve diğer bütün ırkların tahakkümünden özgür olduğumuz bir yer olan Medye tepelerine girdiler. Tapınaklar yaptılar ve hayatlarının sonuna kadar Yüce Hayat'ın çağrısı ve Yüce Işık Kralı'nın gücüyle yaşadılar".²⁷

Yine Sâbiî literatüründe bu isimden türetilen Nasaruta (Nasurizm veya Nasuralık) Sâbiîliği ifade eden bir terim olarak kullanılır. "Senin silahın Işık katından sana gelen doğru sözler olan Nasurazm'dir (*nasaruta*)".²⁸ Aynı şekilde Sâbiîler ataları arasında zikrettikleri tarihî figürleri, Hibil, Şitil ve Enüş gibi önemli şahsiyetleri de Nasurular ismiyle anarlar.

"Onlar bağış ve sadakaları unutmayan kardeşlerimiz, mükemmel ve seçkin doğru olan Nasurular, Hibil, Şitil ve Enüş'tür".²⁹

Sâbiîlikte Yahya'nın (Yahya Yuhana) ise özel bir yeri vardır. Sâbiîlere göre Yahya mucizevî bir doğumla Işık güçlerince yeryüzüne gönderilen ve kutsal öğreti ve ibadetleri (özellikle vaftizi) diğer Nasuralara öğreten bir rehberdir. "Bu, Zekeriya'nın oğlu Yahya'nın doğru ve inançlı Nasuralara bildirdiği, açıkladığı ve duyurduğu bilgi ve sözlerdir".³⁰ Yahya gizli ilimlerle donatılmış olan "Gerçekliğin Peygamberi" ve "İlâhî Elçi"dir.³¹

Nasurai teriminin Yahya da dahil bütün Sâbiîler için genel bir isim olarak kullanılması yanısıra, Sâbiî literatüründe (ve günümüz modern Sâbiî toplumu arasında) bu isim, özel anlamda, Sâbiîler ara-

26. Bkn. Rudolph, K., *Gnosis*, tr. ed. by R.McL. Wilson, Edingburgh (1983), s.343.

27. *Harān Gawāita*, s.3. Ayrıca bkn. aynı eser, ss.10-19.

28. *Ginza*, ed. and tr. M. Lidzbarski, Göttingen (1925), s.508.

29. Aynı eser, s.424.

30. Aynı eser, s.213.

31. Bkn. *Harān Gawāita*, s.5; *Ginza*, s.51; *Das Johannesbuch der Mandäer (Drasa d Yahya)*, ed. tr. M. Lidzbarski, Giessen (1915), ss. 75vd.

sında gizli ilim ve sırlara vakıf olanlar için bir ad olarak da kullanılmaktadır. Bu anlamda Nasurai terimi yalnızca rahipler sınıfı ve özellikle de rahipler arasında gizli ilim ve sır sahipleri için kullanılmaktadır. Buna karşın sıradan Sâbîfler için kullanılan terim ise Mandai'dir.³²

Sâbîflik Hz. İsa öncesi dönemde merkezî Yahudiliğe bir tepki olarak ortaya çıkan heterodoks Nasuralar akımı içerisinde filizlenmiş ve daha sonra Kudüs'deki merkezî Yahudilerle kendileri arasındaki çatışmanın artmasıyla işkence ve tákibâta uğrayarak Doğuya göç etmiştir. Sâbîfler uzun tarihî süreç içerisinde çeşitli komşu kültürlerden esinlenerek günümüzdeki inanç ve ibadet sistemine ulaşmışlardır. Şiddetli anti-Yahudi unsurlar ise, Sâbîflerin merkezî Yahudilere olan kin ve nefretleri sonucu Sâbîfliğe ilave edilmiştir.³³

Sâbîflikte Yahya'nın "ilâhî elçi" ve "gerçekliğin peygamberi" olarak tanımlanması ve Yahya'ya karşı gösterilen yoğun ilgi, Hz. Yahya'nın Sâbîfler geleneğindeki önemini ortaya koyar. Sâbîflerin Hz. Yahya'yı da kendilerinden birisi olarak veya daha dikkat çekici bir şekilde kendilerinin önderi ve rehberi olarak, yani bir Nasurai olarak tanımlamaları, Hz. Yahya'nın heterodoks Yahudi ekolü Nasuralarla olan irtibatına işaret etmektedir. Zaten çeşitli diğer kaynaklardan da Hz. Yahya'nın kendi dönemindeki Yahudi toplumunun bir üyesi olarak yetiştiğini, ancak merkezî Yahudiliğe karşı çıkarak kendi cemaatını oluşturma girişimlerinde bulunduğunu ve bunun sonucu olarak merkezî Yahudilerin büyük tepkisini çektiğini bilmekteyiz.³⁴ Bütün bunlardan sonra, her ne kadar bir sistem olarak Nâzirîlik heterodoks Yahudi akımı Nazuraizmden çok önce olsa da Hz. İsa öncesi dönemde

32. Bkn. Drower, E.S., "The Mandaeans To-Day", *The Hibbert Journal*, 37, 1938-39, s.438;

33. Bkn. Gündüz, Ş., *The Knowledge of Life*, ss. 55-124.

34. Bkn. *Matt* 3:1-12; 11: 2-15; 14:3-12; *Mark* 1; 6; *Luke* 3:1-18. Gerek İncillerde gerekse Yahudi tarihçi Josephus'un eserinde Hz. Yahya'nın bölge yöneticisi Herod Antipas tarafından tutuklandığı, işkence edildiği ve nihayet öldürüldüğü ifade edilmektedir. Bkn. *Matt* 4: 12; *Mark* 60 16-29; *Luke* 3: 19-20; Wink, W., "John the Baptist", *The Encyclopedia of Religion*, ed., M. Eliade, c.8, ss. 112-14. Ayrıca 1. yüzyılda yaşayan Yahudi tarihçi Josephus'un *The Antiquities* başlıklı eserinin Slavonik yazmalarında yer alan, Hz. Yahya'nın merkezî Yahudilerle olan mücadelesi, kendi mücadelesi, kendi cemaatını oluşturmaya, öğretileri ve merkezî Yahudilerce dışlanması konusundaki ifadeler için bkn. Mead, G.R.S., *The Gnostic John the Baptizer*, London (1924), ss.103-106.

Hız. Yahya gibi bazı Nasuraların aynı zamanda nâzirî bir hayat sürdüklerini; dolayısıyla nâzirîliğin Nasuraizmde kabul edilen bir hayat tarzı olduğunu söyleyebiliriz. Zaten Epiphanius'un Nasuralarla ilgili olarak verdiği bilgiler içerisinde yer alan, onların et yememeleri, dîni hukuk ve diğer hususlara sıkı sıkıya bağlanmaları gibi özellikleri, onların bir çeşit asketik hayat tarzı olan nâzirîliğe yakınlıklarını göstermektedir.

Nasuraizm hareketi açısından incelenmesi gereken bir diğer önemli şahsiyet Hz. Yahya'nın çağdaşı olan Hz. İsa'dır. Hz. İsa da Hz. Yahya gibi Yahudi toplumunun bir üyesi olarak doğup büyümüş; ancak belirli bir süre sonra Yahudi geleneğine karşı çıkarak kendi öğretileri doğrultusunda cemaatını oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca, Hz. İsa'nın bir müddet, kendisinden yaşça büyük olan Hz. Yahya'nın öğretilerini dinlediği ve onun eliyle vaftiz olduğu husus da bilinmektedir.³⁵ Hz. Yahya ve cemaati ile Hz. İsa ve cemaati arasındaki ilişki daha sonra da devam etmiş ve Hz. Yahya'ya tâbî olan bazı kişiler sonradan Hz. İsa'ya tâbî olmuşlardır. Örneğin, Hippolytus ve Eusebius gibi Kilise Babalarının verdiği bilgiye göre Hz. İsa'nın ilk cemaati arasında olan ve vaftizci özelliğiyle tanınan Simon (Simon the Magus) Hz. Yahya'nın bir talebesiydi.³⁶

Matta ve Yuhanna gibi Kanonik İncillerde, Filip İncili ve Mısırlıların İncili gibi Gnostik İncillerde ve *Apocryphon of Johannis* ve Russell'in İşleri (*Acta*) gibi ilk dönemlere ait diğer metinlerde Hz. İsa ve ona tâbî olanlar Nasura ismine yakın bir isimle anılırlar. Yeni Ahit'te Hz. İsa *Nazoran* olarak adlandırılır. "O bir Nazoran olarak adlandırılacak".³⁷ "Yahudilerin kralı İsa Nazoran".³⁸ Batılı bilim adamlarından bir kısmı bu ifadelerde geçen Nazoran teriminin Hz. İsa'nın yetişip büyüdüğü yer olan Nazarath kasabasına nisbeten türetilen bir isim olduğunu ve dolayısıyla "Nazaralı" manasına geldiğini iddia ettiler.³⁹ Nitekim Kilise Babalarından Epiphanius da İsa'nın bu lakapla adlandırılmasının nedeninin, onun Nazarath kasabasında

35. Bkn. *Matt* 3: 13-16; *Luke* 3: 21. Ayrıca bkn. Bultmann, Rl, *Primitive Christianity in is Contemporary Settings*, tr. R.H. Fuller, Thames and Hudson (1983), s.76. Bu konuda Sâbî literatüründe de oldukça tafsilatlı bilgi vardır. Bkn. *Ginza*, ss.50-51.

36. Bkn. Drower, E.S., *The Secret Adam*, Oxford (1960), s.89.

37. *Matt* 2: 23. Ayrıca bkn. *Ac* 2: 22.

38. *John* 19:19.

Yusuf'un evinde yetişmesi olduğunu söylemektedir.⁴⁰ Ancak C.C. Torrey ve F.C. Burkitt gibi bir çok filolog ve Hıristiyan ilahiyatçısı bu terimin, özellikle de Matta 2:23'de geçen halinin, Nazraalı anlamına geldiği görüşünü reddederler. Bu bilim adamlarından bir kısmı bu terimi İbranca *nzr* (adamak, ayırmak) fiil kökü ve nâzir (kendisini Tanrıya adayan) terimiyle ilişkili olarak görürken; bir diğer kısmı ise bunu İbranca *nêşer* (dal, brans) veya *nâşar* (muhafız, koruyucu) terimleriyle açıklamaya çalışır.⁴¹

Yunanca Yeni Ahit'te Hz. İsa Nazarenos (Ναζαρηνοϲ), Nazôrafon (Ναζωραιον) ve Nazôraios (Ναζωραιοϲ) olarak zikredilir.⁴² Yunanca-dan Kıpticeye çevrilmiş olan Gnostik metinlerden Mısırlıların İncili (*The Gospel of the Egyptians*) ve *Zostrianos*'da ise İsa "Yesseus Mazareus (=Nazareus) Yessedekus" olarak anılır.⁴³

Aramcanın Batı lehçelerini oluşturan diller Hz. İsa döneminde Filistin-Ürdün bölgesinde hakim olan dillerdir. Aramca diller gurbundan İbranca metinlerde (örneğin *Talmud*'da) Hz. İsa *Nusrî* olarak isimlendirilir. Hıristiyanlar ise Nusrîm olarak adlandırılmaktadır.⁴⁴ Aramca diller gurubunun bir diğer üyesi olan Süryancada ise Hıristiyanlık, önceden belirttiğimiz gibi *nasranâyâ* ismiyle ifade edilmektedir. Bu durumda İbranca Nasurâi (veya nusrî) terimindeki vurgulu s'nin Yunanca z şeklinde telaffuz edildiğini ve Yunanca yazılı literatüre bu terimin *Nazôraios* (veya Nazoran) şeklinde geçmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Nitekim Gnostik İncillerden Filip İncilinde (*The Gospel of Philip*) İsa'ya verilen Nazoran isminin ifade ettiği anlamla ilgili şu ifadeler yer alır:

"'Nazoran' gizli olan şeyi bildiren kişidir."⁴⁵

"Son isim 'Mesih' (Christ), ilki 'İsa' (Jesus), ortadaki 'Nazoran'dır. 'Mesih' iki anla-

39. Bkn. Thatcher, G.W., "Nazarene", *Dictionary of the Bible*, ed. J. Hasting, 3, s.496.

40. Epiphanius, age., s.116.

41. Bkn. Bruce, F.F., *The Acts of the Apostles, The Greek Text with Introduction and Commentary*, Michigan (1984), ss.90-91; Drower, E.S., *The Secret Adam*, ss.95-96 n.3; Thatcher, G.W. age., s.496.

42. Bkn. Bruce, F.F., age., ss.90-91.

43. Krş. "The Gospel of the Egyptians", trs. A. Böhlig and F. Wisse, in *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J.M. Robinson, Leiden (1988), s.217; "Zostrianos", tr. J.H. Sieber, in *The Nag Hammadi Library in English*, s.416.

44. Bkn. Bruce, F.F., age., ss.90, 422; Drower, E.S., age., ss.95-96 n.3.

ma, hem Mesih (Christ) hem de 'ölçülü' anlamına gelir. İbrancada Jesus (İsa) 'kurtuluş', 'Nazora' ise 'gerçek' anlamındadır. O halde 'Nazoran' 'gerçek' demektir".⁴⁶

Bu metinlerde İsa'ya verilen Nazoran isminin "gizli olan şeyi bihldiren" ve "gerçek olan" anlamlarını ifade ettiği bildirilmektedir. Bu da terimin, bir kasaba ismine atfen verilmeye çalışılan "Nazarah" anlamından uzak olduğuna ve "dînî emirleri (veya gizli ilimler) gözetken, koruyan" anlamına gelen Nasura (veya Nusrî) terimiyle ilişkili olabileceğine işaret eder.⁴⁷ Zaten İsa'nın İbranca metinlerde (Yahudi literatürüne) Nusrî ismiyle zikredilmesi de bunu doğrulamaktadır.

Hz. İsa için kullanılan Nasura (veya Yunanca şekliyle Nazora) ismi, Hz. İsa'nın bizzat kendisi veya talebeleri tarafından kullanılan bir isim olmaktan ziyade, Hz. İsa'nın hareketine karşı çıkan Yahudilerce ona karşı kullanılan bir isimdir. Örneğin Apocryphon of Johannis'deki bir ifade şöyledir:

"Ve o, Zebedee'nin oğulları James'in kardeşi olan John'un tapınağa geldiği bir günde vuku buldu. Orada Arimanius isimli bir Fârisî kendisine yaklaştı ve şöyle dedi: 'Kendisini izlediğiniz efendiniz nerede?' O (John) ona, 'O geldiği yere gitti' dedi. Fârisî ona, 'Bu Nazoran (Nasurai) sizi kandırarak aldattı, kulaklarınızı yalanlarla doldurdu, kalplerinizi kapadı ve sizi babalarınızın geleneğinden dönderdi'".⁴⁸

Yahudiler yalnızca Hz. İsa'yı değil ona tâbî olan kişileri de bu isimle yani nasuralar (*nusrîm*) olarak adlandırdılar:

"Zira biz bu adamı (Paul) bir fesatçı, yeryüzündeki bütün Yahudiler arasında karışıklık çıkarıcı ve Nasuralar (Nazôraiôn, Ναζωραίων) mezhebinin bir elebaşısı olarak bulduk".⁴⁹

45. "The Gospel of Philip", tr. W.W. Isenberg, in *The Nag Hammadi Library in English*, s.144.

46. Aynı eser, s.147.

47. Filip İncili yazarının bir Hıristiyan Gnostik olduğunu göz önüne alırsak yazarın neden Nasara (İncilde Nazara şeklinde geçiyor) terimine İbrancadaki gerçek anlamı olan "gözlemek, muhafaza etmek" manalarını değil de bunun yerine "gerçek olmak" ve "gizli olan şeyi bildirmek" gibi anlamlar verdiğini anlarız. Yazar İsa'yı gerçek ve gizli olan ilâhî bilgilerle (Gnosis) dolu bir kurtarıcı (redeemer) olarak gördüğünden Nasura terimini de onun bu özelliğine yakın anlama gelecek şekilde açıklamaktadır.

48. Giversen, S., *Apocryphon of Johannis*, Copenhagen.(1963), s.47. Ayrıca krş. Ac 2: 22; John 19: 19; Epiphanius, age., s.117.

49. Ac 24:5.

Epiphanius da Hz. İsa ve ona tâbî olan herkesin ilk zamanlar Nasuralar (Epiphanius terimin Yeni Ahit'te geçen şeklini yani Nazôraiou Formunu kullanır) olarak adlandırıldığını ifade eder.⁵⁰ Epiphanius bu ismin Hz. İsa'ya uyanlar tarafından kullanılmadığını, onların kendilerine "İsa'nın talebeleri (veya havarileri)" ismini verdiklerini vurgular. Ayrıca Epiphanius, İsa'nın ilk tâbîleri her ne kadar kendilerini Nasuralar olarak adlandırmaları da kendilerinin bu isimle adlandırılmalarına bir tepki göstermediklerini de ilave eder.⁵¹

Hız. İsa ve ona tâbî olanların içinde yaşadıkları Yahudi toplumunca nasuralar olarak adlandırılması ile Hz. İsa öncesi dönemlerden itibaren var olan ve içerisinde oluşum dönemi Sâbîî hareketini ve Hz. Yahya'yı da barındıran Nasuraizm akımı arasında bir ilişki olduğu açıktır. Buraya kadar olan incelememizden de açıkça anlaşıldığı gibi Nasuraizm akımı, Filistin-Ürdün bölgesinde resmî Yahudilik anlayışına karşı çıkan kişilerin oluşturduğu bir harekettir. Hz. İsa'nın hareketinde de resmî Yahudilik anlayışına karşı çıkılması ve onu reformize etme girişimleri söz konusudur. Bu yönüyle Hz. İsa'nın hareketiyle İsa öncesi dönemde var olan Nasuraizm akımı arasında bir paralellik vardır. Gerek Hz. İsa gerekse ona tâbî olanlar Yahudi toplumunun birer üyesiydiler. Yukarıda alıntılar halinde naklettiğimiz Yeni Ahit'teki çeşitli ifadelerden de anlaşıldığı gibi, Yahudiler Hz. İsa'nın hareketini Yahudilik içerisindeki aşırı bir akım olarak görmüş ve bu hareketi Hz. İsa öncesi dönemlerden beri bildikleri heterodoks Nasuraizm akımının bir uzantısı şeklinde değerlendirmişlerdir. Nitekim Hz. İsa ile Nasuraizm ekolü içerisinde yer alan Hz. Yahya arasındaki ilişki de bilinmektedir.

Yahudilerce Hz. İsa'nın hareketinin neden heterodoks Nasuraizm hareketi içerisinde değerlendirildiği ve dolayısıyla Hz. İsa ve taraftarlarının Nasuralar ismiyle adlandırıldığı, Hz. İsa'ya tabi olan ilk cemaatin özellikleri dikkate alındığında daha iyi anlaşılır. Paulos doktrini doğrultusunda kaleme alınan Yeni Ahit metinlerinde Hz. İsa ve taraftarlarının Yahudilerce ilk zamanlar Nasuralar olarak adlandırıldığına işaret eden ifadeler olmakla birlikte, Hz. İsa'ya tabi olan ilk cemaatin

51. Aynı eser, s.117.

52. Bkn. Beveridge, W., "Ebionism", *Encyclopedia of Religious and Ethics*, J. Hastings (ed), v.5, ss.139vd.

inanç ve düşünce sistemleriyle ilgili objektif bilgilerden ziyade Paulos dönemi sonrası kilise doktrini doğrultusunda değerlendirmeler yer alır. Bununla birlikte MS 2. yüzyıldan itibaren resmî kilise doktrinini (Paulos kıristolojisini) temsil eden Hıristiyan yazarlarca, genellikle resmî kilise doktrininin dışında kalan diğer ekol ve fırkaları reddetmek amacıyla kaleme alınan eserlerde ilk dönem Hz. İsa cemaatının bazı özelliklerinden de bahsedilmektedir.

Başta MS 2. yüzyılda yaşayan Kilise Babası Irenaeus (MS 130-200) olmak üzere Hippolytus, Tertullian, Eusebius, Epiphanius ve Theodoret gibi yazarlar, MS ilk yüzyılda yaşayan ve Paulos doktrini dışında olduklarından dolayı resmî kilise tarafından heretisizmle suçlanan bir gruptan bahsederler. Bu yazarlar onları Ebionitler olarak isimlendirirler.⁵² Bu kaynaklarda Ebionitler Yahudi hukukuna tamamıyla bağlı olan ancak Hz. İsa'nın öğretilerini de kabul eden bir grup olarak tanımlanırlar. İlk kez Irenaeus tarafından kullanılan ve İbranicede "fakirler" anlamına gelen Ebionit teriminin menşei konusunda çeşitli teoriler ileri sürülmekle birlikte,⁵³ bu ismin Paulos öncesi dönemden itibaren var olan ve daha sonraları Paulos doktrinine karşı çıkan, Hz. İsa'nın ilk cemaati için kullanıldığı kesindir. Ancak bu ilk cemaat genellikle sonraki devirlerde yaşayan Hıristiyan yazarlarca Ebionitler isminin dışında başka isimlerle de anılmakta ve bazan bu isimler birbirinden farklı grupları ifade ediyor olarak gösterilmektedir. Bu değişik isimlerden birisi Nasuralar (veya Nazuralar) terimidir. Örneğin Hz. İsa ve ona tabi olan ilk cemaatin Yahudilerce Nasuralar olarak adlandırıldığını vurgulayan Epiphanius eserinde Nasuraları (Nazuralar) ayrı bir Yahudi-Hıristiyan ekol olarak gösterir ve ebionitler mezhebinin Nasuralar ekolüne tabi olan bir şahıs tarafından kurulduğunu iddia eder.⁵⁴

Ebionitler adı verilen ilk cemaatin temel karakteristikleri şu maddelerde sıralanabilir:

1. Hz. İsa gibi bunlar da menşei itibarıyla Yahudi toplumunun üyeleriydiler.

53. Krş. Wilken, R.L., "Ebionites", *Encyclopedia of Religions*, M.Eliade (ed), v.4, s.576.

54. Bkn. Epiphanius, age., ss.119-21. Epiphanius'un, Ebionitlerin Ebion isimli birisi tarafından kurulduğuna dair iddiasının tutarsız olduğu modern araştırmacıların hemen hepsince ifade edilmektedir.

2. Yahudi şeriatına tamamiyle bağıydılar. Cumartesi bayramı ve festivallerini kutlamak gibi hususlara riayet ediyorlardı.

3. Yahudilerden farklı olarak Hz. İsa'nın bir peygamber ve mesih olduğuna inanıyorlar ve daha sonraları Paulos tarafından ortaya atılan İsa'nın uluhiyeti yönündeki fikirlere karşı çıkıyorlardı.

4. Hz. İsa'nın kardeşi Yakub ile yakın irtibatları vardı.

5. Kendilerine ait bir İncilleri vardı.

6. Bunlar arasında bir grup et yememek ve hayvan kurbanına karşı çıkmak tarzı bir hayatı tercih ediyorlardı.⁵⁵

Kilise Babalarının çeşitli ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Ebionitler MS 4. yüzyıla kadar çeşitli bölgelerde varlıklarını devam ettiriler. Ancak bu tarihten sonra onlarla ilgili bilgiler oldukça azdır.⁵⁶

Hz. İsa'nın ilk cemaatını oluşturan Ebionitlerin özellikleriyle Hz. İsa öncesi dönemden itibaren varlıklarını devam ettiren heterodoks Yahudi ekolü Nasuraların özellikleri karşılaştırıldığında dikkat çekici bir paralellik görülmektedir. Bu da Hz. İsa ve onun ilk tâbîleriyle heterodoks Nasuraizm akımı arasındaki yakın irtibata delil teşkil etmektedir.

Resmî Yahudi doktrinini temsil edenler yöredeki yabancı yöneticilerin de desteğiyle Nasuraizm olarak adlandırdıkları harekete ve bunun mensuplarına karşı şiddetle tepki gösterdiler ve zaman zaman büyük katliamlara ortam hazırladılar. Bunlardan en önemlisi, Nasuraizm ekolü içerisinde doğup gelişen ve Hz. Yahya ile yakın irtibatları olan Sâbîflere (Nasuralar, Mandenler) karşı yapıldı. MS 1. yüzyılın muhtemelen ilk yarısında Kudüs ve civarında Sâbîflere karşı büyük bir katliam gerçekleştirildi. Pek çok Sâbîf öldürüldü, kalanlarsa önce kuzeye sonra doğuya kaçmak zorunda bırakıldılar. Bu olay Sâbîflerin hızla, cumartesi yasağına riayet etmek ve sünnet olmak gibi belirgin Yahudi unsurlardan uzaklaşarak çeşitli yabancı kültürlerle kaynaşmalarına neden oldu.

55.-Bkn. Sankçioğlu, E., *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul (1983), ss. 219 vd; Wilken, R.L., age., ss.576-77; Barclay, W., "Ebionites", in *A Dictionary of Christian Ethics*, ed. J. Macquarrie, SCM Press Ltd. (1967), ss.95-96.

56. Wilken, R.L., age., s.577. Bu arada Hz. Peygambere tabi olmadan önce Hz. İsa'ya tabi olan ve İslama yakın bir hayat tarzı süren Selman Fârisi gibi kişilerin de muhtemelen Hıristiyan yazarlarca Ebionitler, Nasuralar veya Yahudi-Hıristiyanlar gibi isimlerle isimlendirilen gurubun devamı niteliğinde olduğu düşünülebilir. Bkn. Sankçioğlu, E., age., s.222.

Yahudiler aynı şekilde Hz. Yahya, Hz. İsa ve onların cemaatlarına karşı da büyük tepki gösterdiler. Hz. Yahya'nın başı kesilmek suretiyle öldürülmesine yol açan olaylarda ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilmek suretiyle yok edilmeye çalışılması ve ona tâbî olanların sıkı bir tâkibâta uğramaları olaylarında da hep resmî Yahudi geleneğine bağlı olan hakim güçlerin Nasuraizm adını verdikleri heterodoks akıma karşı besledikleri tepki etkin rol oynamıştır.

Kudüs ve civarında Yahudilerin Hz. İsa ve cemaatını Nasuralar olarak adlandırmaları fazla uzur sürmedi. Epiphanius'un ifadesine göre daha sonra Yahudiler onları *Yesuanlar* (Jessaeans) olarak adlandırdılar. Epiphanius bu ismin nereden türetildiği konusunda bir kaç öneri ileri sürer; ancak bunlardan en makul olanı bu ismin Hz. İsa'nın kendi isminden (Jesus veya Yesu) türetilerek Hz. İsa'ya tâbî olanlar için kullanılmış olmasıdır.⁵⁷ Bu durumda Yesuanlar "İsa taraftarları" veya "İsevîler" anlamına gelmektedir. Epiphanius ayrıca MS 1. yüzyılda yaşayan Yahudi yazar Philo'nun (Philo Judaeus, MÖ 25- MS 40) "Yesuanlar (Jessaeans)" başlıklı bir kitap yazdığını ve bu kitabında Maraen bataklığı civarında yaşayan bu gurubun ayinleri, ibadethaneleri ve diğer özellikleri ile ilgili bilgiler verdiğini söyler. Epiphanius, Philo'nun bahsettiği bu gurubun Hıristiyanlardan başkası olmadığını vurgular.⁵⁸

Hz. İsa'ya tâbî olanlar ancak MS 1. yüzyılın sonlarına doğru Antakya yöresinde, Hz. İsa'ya verilen Christ (Mesih) lakabından türetilen ve "Mesihîler" anlamına gelen Hıristiyanlar (Christians) ismiyle adlandırılmaya başladılar.⁵⁹

Görüldüğü gibi Hz. İsa ve taraftarları aralarında yaşadıkları Yahudi toplumunca önce Nasuraizm akımı içerisinde değerlendirilerek Nasuralar ismiyle adlandırılmış; ancak daha sonraları hareketin yapısına daha uygun olan terimlerle, yani önce Yasuanlar (İsevîler) sonra da Hıristiyanlar (Mesihîler) olarak adlandırılmışlardır. Bu üç terim, yani Nasura, İsa (Jesus) ve Mesih (Christ) daha sonraları çeşitli Yeni Ahit metinlerinde Hz. İsa'yı formüle eden "İsa-Mesih" ve "Yessaus-Nazaraus-Yessadekaus" gibi kalıplarda sık sık kullanılmıştır.

57. Epiphanius, age., ss.112-13, 115.

58. Aynı eser, s.115.

59. Aynı eser, ss.112, 115.

Son olarak Epiphanius'un *Panarion*'da bahsettiği Yahudi-Hıristiyan ekolü Nazuralara değinelim. Epiphanius'un ifadesine göre MS 1. yüzyılda Hz. İsa'ya tâbî olanların Yesuanlar olarak adlandırıldığı dönemde kendilerine Nazuralar denilen bir Yahudi-Hıristiyan ekol oluştu. Bunlar Yahudi geleneğine sıkı sıkıya bağlı olan kişilerdi. Hukuka riayet ediyor, sünnet oluyor ve Cumartesi yasağına uyuyorlardı. Ancak bunlar, diğer Yahudilerden farklı olarak İsa'ya da inanıyorlardı. Epiphanius'un ifadesine göre bunlar İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu kabul ediyorlardı; fakat İsa'nın saf bir insan mı yoksa Kutsal Ruh tarafından Meryem'den doğma biri mi olduğu konusunda fikirleri muğlaktı. Yine bunlar Yahudilerden farklı olarak, Eski Ahit'in yanısıra Yeni Ahit'i de kabul ediyorlardı. Bütün kitabı Mukaddes'i İbranca okuyorlardı.⁶⁰ Epiphanius bu gurubun kendi zamanında da (MS 4. yüzyıl) Başan ve Kokabe (Cocabe) bölgelerinde yaşadığına dikkat çeker.⁶¹

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi her ne kadar Epiphanius Ebionitlerle Nasuraları (veya Nazuraları) birbirinden ayrı Yahudi-Hıristiyan fırkalar şeklinde göstermeye çalışsa da gerçekte bu iki isim aynı guruba, yani Hz. İsa'nın ilk cemaatına delalet etmektedir. Zira Epiphanius'un sıraladığı Yahudi gelenek ve hukukuna bağlı olmak ve Hz. İsa'ya inanmak gibi hususlar Ebionitlerin en belirgin özellikleri arasındadır. Nasuraların İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu kabullenmeleri konusuna gelince; bu özellik 4. yüzyılda Epiphanius'un kendi döneminde yaşayan ve bu mezhebe tabi olduğunu söyleyen kişilere ait bir özellik olabilir.

Bu gurubun kendilerine neden Nazuralar adını verdikleri konusunda Epiphanius, bunların diğer İsa taraftarlarına İsa'ya atfen verilen Yesuanlar ve Hıristiyanlar isimlerini kabul etmediklerini, bunun yerine kendilerine Hz. İsa'nın yetiştiği kasabanın ismine (Nazarath veya Nâsıra) nisbeten Nazoralar dediklerini ileri sürer.⁶² Epiphanius'un bu görüşü onun Hz. İsa ve onun ilk taraftarlarına Yahudilerce verilen Nasuralar isminin menşei konusundaki görüşü ile paralellik arzeder. Epiphanius her iki durumda da bu isimlerin Nazarath kasa-

60. Aynı eser, ss.115-17.

61. Aynı eser, s.118.

62. Aynı eser, s.117.

basına nisbeten türetildiğini iddia etmektedir. Ancak kanaatımızca bu ismin de tıpkı Hz. İsa ve ilk tâbîlerine verilen isimde olduğu gibi Nazareth kasabasıyla bir ilişkisi yoktur. Hz. İsa ve havarilerin Yahudilerce heterodoks Nasuralardan oldukları ithamıyla Nasuralar olarak adlandırılmalarına nisbeten, bu Yahudi-Hıristiyan ekol Nazuralar (Nasuralar) terimini kendilerine bir isim olarak almış olabilirler.

Sonuç

Buraya kadar yapmış olduğumuz tartışmalar neticesinde Kur'an'ın nasârâ teriminin menşei konusundaki görüşlerimizi şöyle özetleyebiliriz:

i. Hz. İsa, talebeleri ve onun diğer ilk taraftarları merkezî Yahudilerce, resmî Yahudilik anlayının dışında olan ve varlıkları çok öncelerden beri bilinen heterodoks Yahudi ekolü Nasuralarla ilişkili olarak görüldüğünden Nasuralar olarak adlandırıldılar. Ancak sonradan Hz. İsa'nın hareketi geliştikçe bu ismin yerine Hz. İsa'ya nisbeten türetilen "Yesuanlar" ve daha sonra da "Hıristiyanlar" ismiyle isimlendirildiler. Yesuanlar ve Hıristiyanlar gibi isimler Hz. İsa taraftarı olanların tamamı tarafından rağbet görmedi. Nitekim onlardan bir kısmı kendilerine verilen ilk ismi, yani Nasuralar ismini kabullenerek bunu kullanmaya devam ettiler.

ii. Hz. İsa ve ilk müntesiplerine, Yahudilerce verilen Nasuralar ismi Arap Yarımadası ve Mezopotamya'nın hakim dili olan Aramca'nın çeşitli diyalektiklerine bazı telaffuz farklılıklarıyla adapte edildi. İbranca metinlerde Hıristiyanlar nusrîm terimiyle ifade edilirken, Süryancada ise *nasranâye* olarak anıldılar. Nasura terimi Aramca'nın bir başka diyalektiği olan Arapçaya ise *nasârâ* şeklinde geçti. Araplar bu terimi bütün Hıristiyanları ifade eden bir isim olarak alıp kullandılar.

iii. Arapça olarak nâzil olan Kur'an Hıristiyanlardan bahsederken, Arapların onlar için kullandığı ismi (Nasârâ) kullandı. Nasârâ teriminin Arapça *nasara-yansuru* fiil kökü veya Filistin bölgesindeki Nazareth kasabasıyla bir ilişkisi yoktur.